

Studiul surprinde un fenomen cronic al societății românești și tocmai din acest motiv este demnă de semnalat preocuparea colectivului de autori, cu atât mai mult cu cât ei încearcă să ofere și soluții concrete, actuale, la controversata problematică a participării copiilor și tinerilor romi la procesul de școlarizare și instruire.

Adina Mihăilescu

G. EYAL, I. SZELENYI, E. TOWNSLEY, *Capitalism fără capitaliști. Noua elită conducătoare din Europa de Est*, București, Editura Omega, 2001

Lucrarea sociologilor G. Eyal, I. Szelenyi, E. Townsley, *Capitalism fără capitaliști. Noua elită conducătoare din Europa de Est*, aduce în prim plan controversatul fenomen al tranziției. Acesta este motivul pentru care cred că apariția acestei cărți este demnă de semnalat, într-un spațiu interesat de un punct de vedere despre o problemă cu care s-a confruntat mai bine de unsprezece ani. Cartea propune teze și informații referitoare la un subiect actual încă neepuizat, atât sub aspect al datelor, cât și al cadrului teoretic. Lucrarea se adresează nu numai specialiștilor în problemele Europei de Est, ci și politologilor, economiștilor și mai ales sociologilor, deoarece autorii încearcă să contribuie la o nouă paradigmă sociologică, și anume sociologia neoclasică. Dacă teoreticienii sociologiei clasice sunt preocupați de dinamica și originile capitalismului, de unicitatea acestuia față de construcțiile socioeconomice concurente, promotorii sociologiei neoclasică pun în centrul atenției diversitatea formelor de capitalism, se interesează de capitalismele regionale și încearcă să supună tipurile de capitalism unei analize comparative. Sociologia neoclasică încearcă să explice „diversificările capitalismului și diferențele în ceea ce privește originile și modul lor de acțiune”¹.

Eyal, Szelenyi și Townsley oferă un nou punct de vedere asupra tranziției la capitalism în Europa Centrală, în măsura în care acest proces a fost posibil în absența unei clase de proprietari privați.

Observând faptul că în țările fost socialiste, după 1989, nomenclatura comunistă era cea care predica despre capitalism și luând în considerare teoria capitalismului politic a sociologilor Jadwiga Staniszkis și Elemer Hankiss² (care afirmau că oficialitățile comuniste au avut oportunitatea de a rămâne la vârf și s-au folosit de funcțiile lor pentru a transforma bunurile publice în proprietate privată), autorii au inițiat în 1990 un sondaj în șase țări din Europa Centrală și de Est (Polonia, Ungaria, Republica Cehă, Slovacia, Bulgaria, Rusia) pentru a verifica aceste afirmații³. Studiul a fost realizat între 1993 și 1994 (cu excepția Slovaciei unde cercetarea a avut loc în 1997). Majoritatea datelor analizate în carte și pe care sociologii și-au construit discursul teoretic provin doar din trei țări: Ungaria, Polonia și Republica Cehă.

Există câteva întrebări cărora autorii s-au străduit să le dea un răspuns. Ce s-a întâmplat cu nomenclatura comunistă? S-a menținut la putere? Care sunt elitele care au mijlocit trecerea de la sistemul socialist la capitalism și care sunt originile lor? Capitalismul Europei Centrale și de Est s-a format după modelul clasic al capitalismului vest-european? Există o clasă de proprietari care a facilitat procesul? Când și cum s-a format clasa de proprietari și ce anume au în proprietate?

¹ G. Eyal, I. Szelenyi, E. Townsley, *op. cit.*, p. 249.

² Jadwiga Staniszkis, *The Dynamics of Breakthrough*, Berkeley, University of California Press, 1991; Elemer Hankiss, *Est European Alternatives*, Oxford, Clarendon Press, 1990.

³ Proiectul condus de Ivan Szelenyi și Donald Truman a presupus realizarea la scară mare a unor sondaje cu tema „Stratificarea socială în Europa de Est după 1989”.

Rezultatele cercetării au infirmat teoria lui Staniszkis și Hankiss: nu există dovezi că vechea nomenclatură comunistă reușise să se transforme în burghezie proprietară. Mai mult decât atât, nu există o clasă de proprietari privați, deci nu existau condițiile pentru formarea capitalismului de tip clasic. Principalele instituții ale economiei de piață și ale democrației fuseseră însă create și funcționau.

Acesta a fost punctul de plecare pentru elaborarea unei noi teorii asupra tranziției la capitalism, în măsura în care capitalismul care urma să se formeze în această parte a Europei era construit în absența capitaliștilor. În toate celelalte regiuni istorice în care s-a dezvoltat capitalismul modern, au existat forme ale proprietății private și clase de proprietari. Capitalismul construit pe ruinele socialismului de stat din Europa Centrală și de Est se face în absența burgheziei economice. Iată deci că Europa Centrală nu o poate lua pe drumul bătătorit. Poate nici destinația către care se îndreaptă nu mai este cea a capitalismului clasic.

Capitalismul est-european, un capitalism fără capitaliști, este un alt tip de capitalism decât cel teoretizat de K. Marx și A. Smith, „capitaliști înainte de capitalism”, și altul decât cel anticipat de teoreticienii „capitalismului după capitaliști” din secolul XX (capitalismul marilor organizații corporatiste în care rolul semnificativ nu îl mai joacă proprietarii individuali, ci agenții care dețin *know-how-ul* tehnic sau managerial).

Dacă nu există o burghezie economică și în condițiile în care nici foștii activiști nu sunt cei care conduc tranziția, cine sunt cei care pun bazele capitalismului? Eyal, Szelenyi și Townsley identifică agenții capitalismului est-european în rândul *intelligentia* (foștii disidenți) care s-au aliat cu tehnocrații socialiști⁴.

Baza teoretică este oferită de unele teze ale lui Pierre Bourdieu. Acesta înțelege „acțiunea socială, ca o desfășurare strategică de diferite forme de capital (economic, social/politic și cultural) într-un spațiu social guvernat de interese și înclinații moștenite (*habitus*)”⁵. Sociologii disting trei spații sociale distincte în Europa Centrală și de Est a ultimilor cizeci de ani: precomunismul, comunismul și postcomunismul și încearcă să facă o analiză a tipului de capital dominant la elitele conducătoare. Autorii observă că schimbarea socială, care a înlocuit un tip de ordine socială cu o alta, a presupus și o schimbare în rândul ierarhiei capitalurilor, indivizii trebuind să „își ajusteze propriile traiectorii”. Astfel, cei care se aflau în vârful ierarhiei în precomunism erau acolo doar în măsura în care dețineau capital economic. În timpul socialismului s-a produs o nouă schimbare de paradigmă și deci o ajustare a capitalului. Cel care avea acum valoare era capitalul politic (ca formă a capitalului social). Fostul capital politic devine un dezavantaj în postcomunism. Schimbarea socială impune o nouă schimbare în ierarhia capitalurilor; cel care dobândește acum valoare este cel cultural.

Capitalismul postcomunist este condus, deci, de cei care dețin capitalul cultural – de foștii disidenți intelectuali și de fracțiunea tehnocrată (comuniștii reformiști). Capitalismul devine un proiect inițiat în perioada comunistă de *intelligentia* (cel de-al doilea proiect al burgheziei culturale) care, inspirată de proiectul burgheziei culturale central europene din secolul XIX (primul proiectul al burgheziei culturale: *intelligentia* central europeană s-a considerat agentul istoric care promova idealurile societății burgheze și care împreună cu aceasta a preluat sarcina modernizării), respinge ordinea politică, în numele societății civile. Ca și predecesorii lor din secolul trecut, ei au o viziune proprie asupra construirii capitalismului și își asumă rolul de lideri intelectuali. La rândul lor, spre sfârșitul perioadei socialiste, comuniștii reformiști resping ordinea economică în numele disciplinei monetare și pieței libere. Deci ambele categorii ajung separat la ideea că sistemul comunist a apus. Nici unii nu-și puteau atinge scopurile cât timp birocrația era la putere. Tehnocrații intră în contact cu lucrările samizdat ale *intelligentiei* și constată că discursul despre autonomia individuală, despre libertate și societatea lipsită de clase reprezintă o altă față a discursului lor. Lucrările disidenților le-au permis tehnocraților să-și promoveze ideile despre capitalism și economia de piață. La rândul lor, intelectualii „realizează” că au nevoie de simțul

⁴ Autorii iau în considerare punctul de vedere a lui Ersebet Szalai, care afirmă că, la sfârșitul perioadei socialiste, fosta nomenclatură era fragmentată în birocrați și tehnocrați. 1989 reprezintă victoria fracțiunii tehnocrate împotriva fracțiunii birocrate.

⁵ Michael D. Kennedy, *Capitalism, cultură și istorie postcomunistă*, articol reprodus de G. Eyal, I. Szelenyi, E. Townsley, în *op. cit.*

practic a tehnocrațiilor. Astfel, între intelectualii disidenți și tehnocrații dominați de o nouă ordine se formează o alianță, care se angajează în uriașa sarcină a tranziției. Ei își reformulează ideologiile despre monetarism și societate civilă, în cadrul unei mentalități de guvernare manageriale, care asigură coeziunea noului bloc de putere. Identificând agenții care asigură tranziția postcomunistă, autorii nu fac altceva decât să dea naștere unor noi întrebări, care așteaptă răspunsuri din partea sociologiei neoclase: Care este tipul de capitalism spre care se orientează Europa Centrală și de Est? Capitalismul fără capitaliști se îndreaptă spre un stadiu avansat al capitalismului de tip corporatist? Care este relația dintre capitalismul occidental și cel est-european?

De asemenea, lucrarea lui Eyal, Szelenyi, Townsley ne face să ne punem întrebări referitoare la postcomunismul românesc. Cum stau lucrurile în tranziția românească? Este clar că fracțiunea tehnocrată comunistă nu a fost suficient de puternică pentru a se putea desprinde de birocrația politică. De asemenea, intelectualii disidenți, mult mai slab reprezentați, fie au emigrat (dar nu au găsit o diasporă puternică, ca în cazul Ungariei), fie au acționat individual, nereușind să pună bazele unui proiect reformator. Care au fost agenții care au condus tranziția la noi? Spre ce tip de capitalism ne îndreptăm? La ce distanță ne aflăm acum de fostul spațiu sovietic, unde nomenclatura a devenit peste noapte burghezie proprietară și unde autorii găsesc capitaliști, dar nu găsesc capitalism? Iată câteva întrebări pe care cei în măsură să ofere răspunsuri ar trebui să le ia în considerare.

Ioana Daniela Popa

* * * **Romania: Local Social Services Delivery Study, Banca Mondială, 2002**

Romania: Local Social Services Delivery Study este un raport al Băncii Mondiale, elaborat, în anul 2002, de specialiști ai Băncii Mondiale în colaborare cu o echipă de specialiști români coordonată de Maria Sandor, echipă din care au făcut parte: Ana Bleahu, Marin Burcea, Petru Filip, Andra Aldea Lăzăroiu, Sebastian Lăzăroiu, Luana Pop, Adriana Sandu, Vel Zamfirescu. Studiul a fost finanțat de Departamentul Administrației Publice Locale.

Raportul abordează problema descentralizării furnizării serviciilor sociale în România.

În primul capitol, autorii fac o scurtă introducere a teoriilor descentralizării și evidențiază contextul furnizării serviciilor sociale în România. Vorbind despre contextul actual, autorii pun în discuție situația de la care s-a plecat la începutul anilor '90, în ceea ce privește serviciile de asistență socială. Sunt trecute în revistă schimbările legislative, care au condus la crearea unui nou cadru de furnizare a acestor servicii sociale. Capitolul unu continuă cu o scurtă introducere teoretică, fiind menționate conceptele de echitate, eficiență și eficacitate, stimulente și responsabilitate. Este evidențiată metodologia care a stat la baza cercetării de teren. Autorii fac, în finalul acestui prim capitol, un scurt rezumat al informațiilor cuprinse în capitolele următoare.

Capitolul doi pune în discuție dezvoltările produse, în ceea ce privește finanțarea și administrarea autorităților locale, și evaluează progresele realizate în implementarea acestor schimbări la nivel local. Așa cum precizează și autorii, capitolul doi trece în revistă situația actuală a Consiliilor Locale în termeni de administrare și finanțare, precum și principalele schimbări care au avut loc o dată cu adoptarea noii legi a administrației publice locale. În prima secțiune a acestui capitol sunt explicate schimbările la nivelul finanțării locale, iar în a doua secțiune se analizează felul în care s-au desfășurat aceste procese la nivel local, avându-se în vedere datele din cercetarea de teren. Cele cinci unități teritoriale cuprinse în cercetarea de teren au fost: județele Covasna, Hunedoara, Timiș, Tulcea și Sectorul 5 din București. S-a examinat modul în care reformele privind finanțarea locală au afectat diferite tipuri de guvernări locale și impactul schimbărilor privind transferurile interguvernamentale, în cadrul autorităților locale.

Capitolul trei descrie contextul instituțional al celor trei sectoare sociale acoperite în acest studiu și anume: educația, sănătatea și asistența socială, și implicațiile reglementărilor instituționale asupra calității furnizării serviciilor sociale.